

ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการป้องกันโรคไข้เลือดออกโดยเครือข่ายชุมชน ภาคอีสาน
THE APPLICATION OF INDIGENOUS KNOWLEDGE TO PREVENT DENGUE
HEMORRHAGIC FEVER BY COMMUNITY NETWORKS IN NORTHEASTERN
THAILAND

ฤทัย สมบัติสวัสดิ์*

Ruetai Sombutsavat

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง “การประยุกต์ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการป้องกันโรคไข้เลือดออกโดยเครือข่ายชุมชนภาคอีสาน” ครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีความมุ่งหมายในการวิจัย คือ 1) เพื่อศึกษาความเป็นมาของการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการป้องกันโรคไข้เลือดออกโดยเครือข่ายชุมชนภาคอีสาน 2) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการป้องกันโรคไข้เลือดออกโดยเครือข่ายชุมชน ภาคอีสาน 3) เพื่อศึกษาการประยุกต์ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการป้องกันโรคไข้เลือดออกโดยเครือข่ายชุมชน ภาคอีสานผู้วิจัยได้คัดเลือกพื้นที่ทำการวิจัยแบบเจาะจงประกอบด้วยพื้นที่ 3 จังหวัดได้แก่ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดชัยภูมิและจังหวัดมุกดาหาร ประชากรกลุ่มตัวอย่างจากภาครัฐและเอกชนจำนวน 111 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่แบบสำรวจ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง การสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการ

ผลการวิจัยพบว่า

การจัดสิ่งแวดล้อมให้สะอาดน่าอยู่ไม่เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย ยังปลูกพืชสมุนไพรต้นตะไคร้หอมไฉยและทำน้ำมันตะไคร้หอมหยดใส่เสื้อผ้าและถึงน้ำให้ยุงลายเหม็นกลิ่นและบินหนีไป นอกจากนี้ยังใช้กระบอกพ่นน้ำไฉยให้ยุงเปียกบินไม่ได้และหนีไป ใส่ผลมะกรูดลงในภาชนะเก็บน้ำในห้องสุขา และอ่างล้างเท้าเพื่อกันยุงลายวางไข่ใส่ปลากินลูกน้ำเพื่อป้องกันการขยายตัวของยุงลายปิดฝาภาชนะด้วยตาข่ายในลอนแล้วปิดทับด้วยฝาสังกะสีแล้วทำก๊อกรน้ำปิดเปิดด้านล่าง หรือปิดฝาภาชนะทิ้งไว้นานเกิน 2 เดือน กำจัดขยะให้ถูกวิธี ปัญหาทั่วไปที่พบยังพบอย่างต่อเนื่องคือที่วัดไม่ได้ปฏิบัติเนื่องจากไม่ยอมฆ่าสัตว์ ผลมะกรูดที่ใส่ไว้ก็ไม่ได้รับการดูแลเท่าที่ควรปล่อยให้เน่าเปื่อย ห้องน้ำสภปรกมีกลิ่นเหม็นจึงเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายได้ง่าย นอกจากนี้ยังมีสภาพแวดล้อมที่ไม่สะอาดบางแห่งสกปรกมากเป็นแหล่งขยายพันธุ์ยุงมากหรือแม้กระทั่งผู้ป่วยโรคไข้เลือดออกนึกว่าตัวเองหายป่วยแล้วจึงไม่ระมัดระวังตัวในการป้องกันยุงลายกัด การปิดฝาโองน้ำยังพบว่าปิดไม่สนิทเช่นกัน จึงไม่สามารถกำจัดยุงลายได้อย่างมีประสิทธิภาพเป็นโอกาสที่จะถูกยุงลายกัดได้นอกจากนี้ยังต้องใช้วิธีการที่ได้รับความรู้ความเข้าใจจากเครือข่ายชุมชน ไม่ว่าจะเป็น อาสาสมัคร

*Department of Health Education Faculty of Public Health, Khon Kaen University

สาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เจ้าหน้าที่ของรัฐและองค์กรเอกชนในการร่วมมือกันในการเฝ้าระวังและป้องกันยุงลาย และการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน เช่นการใช้ น้ำมันจากต้นตะไคร้หอมหยดในน้ำหรือบริเวณบ้านและปลูกต้นไม้ไผ่เลี้ยง ผสมผสานกับเทคโนโลยีร่วมสมัยเพื่อให้ทันต่อความเจริญอย่างรวดเร็วของสังคมที่มีการพัฒนาไม่หยุดยั้งและให้เข้ากับยุคสมัยของบริบทพื้นที่ซึ่งเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีค่าควรหวงแหน

ABSTRACT

The purpose of this qualitative research was three fold : 1) to study the historical background of the application of indigenous knowledge to prevent dengue hemorrhagic fever by community networks in Northeastern Thailand ; 2) to investigate current circumstances and problems of using indigenous knowledge to prevent dengue hemorrhagic fever by community networks in Northeastern Thailand ; and 3) to study The application of Indigenous knowledge to prevent dengue hemorrhagic fever by community networks in Northeastern Thailand. The research was carried out in three provinces: Surin, Chaiyaphum and Mukdahan. The 111 sample were selected from government and non-government sectors. The research tools used were a basic survey, observations, interviews, focus-group discussions, and workshops.

The research findings were as follows:

The study found that the sample not only kept their homes and workplaces clean preventing mosquito from laying eggs but also raised herbal plants such as lemongrass. Some sample put lemongrass oil on their clothes and water containers for chasing mosquitoes away. Others put limes and small fish in water containers in their bathrooms and foot cleaning basins. Such method helped to prevent further proliferation of mosquitoes. Some covered their water containers with nylon mesh and zinc lids. They also kept and operated their faucets from underneath.

For the problems of the application of indigenous knowledge to prevent dengue hemorrhagic fever by community networks in Northeastern Thailand, the study found that temples did not prevent mosquitoes from laying eggs. Monk was afraid that they would kill mosquitoes. The sample did not pay much attention to putting limes in water containers. Some even left the limes to rotten and smell bad. Dirty bathrooms became a place where mosquitoes could lay eggs easily.

Unclean home landscape and environment were also a good place for mosquitoes to lay their eggs. Sometimes the sample left their water containers open. All these problems made it difficult for preventing mosquitoes from biting people. The study found that keeping one's body and household environment clean and having fresh air flow. Also it was necessary to gain knowledge and connection from community networks such as village health volunteers, Tampon Administrative Organizations, government officials as well as own neighbors concerning preventing mosquitoes and disease using herbal plants and oil.

In conclusion integration of Indigenous Knowledge and contemporary technology in order to catching up with fast changing world and preserving valuable local culture.

Keywords: Application, Integration, Prevention of dengue hemorrhagic fever, Indigenous knowledge

1. บทนำ

ในปัจจุบันมีการพิสูจน์ในทางวิทยาศาสตร์พบว่าโรคไข้เลือดออกเป็นโรคติดต่อที่ติดต่อจากคนสู่คนโดยมียุงลายเป็นพาหะ เชื้อโรคไข้เลือดออกมี 2 ชนิดคือ เชื้อเดงกี (Dengue) และเชื้อโรคชิคุนกุนยา (Chikungunya) ผู้ป่วยส่วนมากติดโรคไข้เลือดออกจากเชื้อเดงกี ร้อยละ 90 ซึ่งมักมีอาการรุนแรงและซ็อกได้ส่วนที่เกิดจากการติดเชื้อชิคุนกุนยา มักจะไม่มีอาการรุนแรงและไม่มีอาการซ็อก เชื้อเดงกีมี 4 สายพันธุ์ (Serotypes) เมื่อคนมีอาการติดเชื้อในสายพันธุ์หนึ่งก็จะมีภูมิคุ้มกันชนิดนั้นตลอดไป และมีภูมิคุ้มกันต่อสายพันธุ์อื่นอีกสามสายพันธุ์ที่เหลือได้ในระยะสั้นๆ ประมาณ 6-12 เดือนหากในเวลาต่อมาผู้ป่วยผู้นั้นได้รับเชื้อในสายพันธุ์อื่น ผู้ป่วยผู้นั้นจะมีการป่วยอย่างรุนแรง ผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มีเชื้อเดงกีชุกชุมจะสามารถป่วยเป็นโรคไข้เลือดออกได้ถึงสี่ครั้ง ปัจจุบันโรคไข้เลือดออกสามารถพบได้ตลอดปีแต่จะพบมากในฤดูฝนเพราะมีแหล่งน้ำขังมากจึงกลายเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายมากขึ้น หากในหมู่บ้านมีเด็กป่วยเป็นโรคไข้เลือดออก เมื่อมียุงลายกัดในระยะไข้สูงซึ่งเป็นระยะที่มีเชื้อไวรัสเดงกีสูงจะเข้าไปอยู่ในกระเพาะของยุงลายและมีระยะฟักตัวประมาณ 7-8 วันก็จะเพิ่มจำนวนมากขึ้น เชื้อจะเข้าสู่ต่อมน้ำลาย เมื่อยุงลายไปกัดคนเชื้อก็จะเข้าไปในร่างกายและมีระยะฟักตัวประมาณ 5-8 วันก็จะเริ่มมีอาการไข้ (WHO Dengue Hemorrhagic Fever : Diagnosis, Treatment, Prevention and Control. Geneva. 1997 : 44-46) สถานการณ์โรคไข้เลือดออกทั่วโลกมีอาการรุนแรงขึ้นมีการพบผู้ป่วยโรคไข้เลือดออกเพิ่มขึ้นในหลายประเทศ โดยเริ่มพบมากตั้งแต่ปี ค.ศ. 1970 มีการระบาดเป็นครั้งคราว (Epidemic) และต่อมาระบาดมากจนกลายเป็นโรคประจำถิ่น (Endemic) และพบการระบาดมากกว่า 100 ประเทศในโลก เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศแถบเมดิเตอร์เรเนียน นอร์เว สวีเดน เดนมาร์ก แอฟริกา แปซิฟิก

คตะวันตก และเอเชีย โรคไข้เลือดออกจะมีความรุนแรงมากแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประชาชนจะเสี่ยงต่อการติดเชื้อโรคไข้เลือดออกประมาณมากกว่า 50 ล้านคนต่อปี และต้องนอนรักษาตัวที่โรงพยาบาลมากกว่าปีละ 500,000 คน และเสียชีวิตสูงสุดถึงร้อยละ 2.5 แต่อาจจะสูงถึงร้อยละ 20 แต่ถ้าหากการรักษาดีมีประสิทธิภาพอัตราการตายอาจลดเหลือร้อยละ 1 (WHO. 2008) องค์การอนามัยโลกเตือนว่า จากสภาวะโลกร้อนหรืออุณหภูมิโลกสูงขึ้น ทำให้แมลงและยุงลายมีการขยายพันธุ์ได้เร็วขึ้น ในอนาคตประชากรโลกอาจมีการติดเชื้อโรคไข้เลือดออกสูงถึงร้อยละ 40 (WHO. 2013) ในภูมิภาคแถบเอเชีย เมื่อปี พ.ศ. 2493 ได้พบการระบาดของทุกประเทศมาโดยตลอดจนกลายเป็นโรคประจำถิ่น ทำให้พบอัตราการเสียชีวิตสูงขึ้น สถานการณ์การติดเชื้อโรคไข้เลือดออกในเอเชียสูงขึ้นเนื่องจากมีจำนวนปริมาณน้ำฝนสูงหรือมีฝนตกชุกอย่างต่อเนื่อง เช่นปี พ.ศ. 2556 สถานการณ์โรคไข้เลือดออกสูงสุดคือประเทศฟิลิปปินส์ รองลงมาคือประเทศไทย โรคไข้เลือดออกจะระบาดหนักในช่วง เดือน มิถุนายน ถึงเดือน สิงหาคมของทุกปี เพราะเป็นช่วงที่มีฝนตกชุกมากกว่าปกติจึงจะพบการระบาดของโรคไข้เลือดออกมากกว่าปีที่ผ่านมาถึง 3 เท่า กระทรวงสาธารณสุขของประเทศไทยจึงมีความสนใจและให้ความร่วมมือกับอาเซียน อย่างเต็มความสามารถ โดยได้เข้าร่วมประชุมนานาชาติเกี่ยวกับการป้องกันโรคไข้เลือดออกในงานวันโรคไข้เลือดออกอาเซียน คือวันที่ 14-15 มิถุนายน พ.ศ. 2556 ที่กรุงฮานอย ประเทศเวียดนาม (WHO 2009 Dengue Guideline for Diagnosis, Treatment, Prevention and Control. Geneva : world Health Organization) ในด้านภูมิปัญญาพื้นบ้านในการป้องกันโรคไข้เลือดออกโดยเครือข่ายชุมชน ของภาคอีสาน ได้มีการถ่ายทอด ความรู้ที่เกิดจากการสัมผัสต่อกันมาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน การใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการ ป้องกันโรคไข้เลือดออกโดยเครือข่ายชุมชนภาคอีสาน เช่น ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการป้องกันไม่ให้ถูกยุงกัด เพื่อไม่ให้เชื้อโรคไข้เลือดออกแพร่กระจายต่อไป เช่น พยายามไม่อยู่ในที่มีดักยุงกัดจะเห็นได้ว่า ประชากรยุงจะค่อนข้างหนาแน่นในบริเวณที่มีด การใช้สมุนไพรไทยช่วยไล่ยุงเช่นการกินกระเทียม เป็นสมุนไพรกลิ่นฉุนที่ยุงไม่ชอบเมื่อกินกระเทียมเข้าไปยุงก็จะไม่กล้าเข้ามาใกล้เพราะได้กลิ่นกระเทียมออกมาจากผิวหนัง การกินพริกไทยดำ หากยุงได้กลิ่นฉุนของพริกไทยดำ ยุงจะรีบหนีไป เพราะยุงเป็นสัตว์ที่ไม่ชอบกลิ่นฉุนทุกชนิด ไม่เกียจว่าเป็นกลิ่นเหม็นหรือหอม ในอดีตประชาชนจะใช้ น้ำมันสกัดจากตะไคร้หอมจะช่วยป้องกันไม่ให้ยุงมาใกล้ การอยู่ในที่ที่มีลมพัดผ่านสะดวกหรือลมแรงเช่นคนโบราณจะสร้างบ้านมีใต้ถุนสูงจะทำให้ยุงบินมากัดไม่ได้เพราะยุงบินสู้แรงลมไม่ได้ บางครั้งอาจเคยได้ยินคนพื้นบ้านพูดว่าตีมเหล่า แล้วยุงไม่กัด นอกจากนั้นยังพบว่าการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการกำจัดยุงลาย เช่นการทำความสะอาดสภาพแวดล้อมเพื่อไม่ให้ยุงเป็นแหล่งซ่อนตัวของยุง ก็จัดการตัดแต่งกิ่งถอนหญ้า และทำสวนให้สวยงามอยู่เสมอ การกำจัดลูกน้ำยุงลายประชาชนจะใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการกำจัดลูกน้ำยุงลาย เช่นใช้ผล มะกรูดบดผิวใส่ลงในภาชนะถึงน้ำ ใช้ปูนแดงหรือปูนกินหมากใช้อิฐมอญ นำอิฐมอญไปเผาให้ร้อนจัดจนเป็นสีแดงจากนั้นคืบใส่ในโอ่ง 1 ก้อน ต่อ 1 โอ่ง ป้องกันยุงลายวางไข่ได้ การทำลายแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย จะทำการเผาขยะที่น่าจะเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย

เนื่องจากการป้องกันโรคไข้เลือดออกนั้นทั้งภาครัฐและชุมชนได้ร่วมมือกันใช้วิธีการต่างๆ ผนวกกันเพื่อป้องกันมิให้โรคไข้เลือดออกเกิดขึ้นได้หรือให้การระบายน้อยลง ได้มีการรณรงค์ในส่วนราชการต่างๆ เช่น โรงเรียน, สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบล, องค์การอาสาสมัครในกลุ่มต่างๆ มีการกำจัดยุงลายตัวแก่ การกำจัดลูกน้ำในภาชนะน้ำดื่ม น้ำใช้ในบ้านเรือน การใช้ฝาปิดภาชนะเก็บน้ำให้มิดชิด การล้างขัดภาชนะเก็บน้ำทุกเจ็ดวันเพื่อทำลายวงจรชีวิตของลูกน้ำยุงลาย การค้นหาแหล่งเพาะพันธุ์ลูกน้ำยุงลายตามบริเวณบ้านหรือรอบๆ รั้วบ้าน เช่น กระจับปี่ กะลามะพร้าว หรือวัสดุใดๆ ที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์แล้วซึ่งอยู่ในสภาพของขยะที่ขังน้ำได้ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าภาครัฐและเอกชน ชุมชนได้พยายามช่วยกันป้องกันและแก้ไขปัญหาการเกิดโรคไข้เลือดออก ก็ยังไม่สามารถจะป้องกันได้ครอบคลุมเพียงพอ ยังทำให้การเจ็บป่วยด้วยโรคไข้เลือดออกและสูญเสียชีวิตของประชาชนจากไข้เลือดออกมีอย่างต่อเนื่อง ผู้วิจัยเห็นว่าในแต่ละท้องถิ่นควรมีส่วนช่วยเสริมการป้องกันและควบคุมโรคนี้ จึงสนใจที่จะศึกษาการประยุกต์ภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อป้องกันโรคไข้เลือดออกโดยเครือข่ายชุมชน เพื่อสนับสนุนการป้องกันและควบคุมการเกิดไข้เลือดออกให้มีประสิทธิภาพ ต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1) เพื่อศึกษาความเป็นมาของการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการป้องกันโรคไข้เลือดออกโดยเครือข่ายชุมชน ภาคอีสาน
- 2.2) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการป้องกันโรคไข้เลือดออกโดยเครือข่ายชุมชน ภาคอีสาน
- 2.3) เพื่อศึกษาการประยุกต์ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการป้องกันโรคไข้เลือดออกโดยเครือข่ายชุมชน ภาคอีสาน

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่องการประยุกต์ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการป้องกันโรคไข้เลือดออกโดยเครือข่ายชุมชน ภาคอีสาน ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึกในครั้งนี้ (In-Depth) โดยทำการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Document) และเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) จากการสำรวจ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การสัมภาษณ์ (Interviews) แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structured Interview) และแบบสัมภาษณ์ชนิดไม่มีโครงสร้าง (Non - Structured Interview) การสนทนากลุ่ม (Focused Group) และการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เพื่อให้ได้คำตอบตามความมุ่งหมายของการวิจัยที่กำหนดไว้ โดยกำหนดเนื้อหาและขั้นตอนในการจัดการกับข้อมูล ดังนี้

- 3.1) แบบสำรวจ (Basic Survey) ได้รวบรวมข้อมูลจากประชากรและบริบทของชุมชน โดยการสำรวจสภาพทั่วไปของพื้นที่ที่ทำการวิจัย เช่น ภูมิประเทศ สภาพสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ลักษณะชุมชน การคมนาคม สาธารณูปโภค ด้านสาธารณสุขและวัฒนธรรมด้านพฤติกรรมสุขภาพของชุมชน

3.2) แบบสังเกต (Observation) ใช้ในการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมโดยเข้าไปสังเกตในการสนทนากลุ่มของกลุ่มเป้าหมายในเรื่องการป้องกันโรคไข้เลือดออกและบันทึกลงในสมุดบันทึกในแต่ละครั้งแต่ละวัน (สุภางค์ จันทวานิช. 2550 : 48)

3.3) แบบสัมภาษณ์ (Interview Guide) ใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง สำหรับกลุ่มผู้รู้ เพื่อต้องการทราบข้อมูล และรายละเอียดต่างๆ ในเรื่องกิจกรรมการป้องกันโรคไข้เลือดออก (บุญธรรม จิตตอนันต์. 2536) ได้อธิบายข้อดีและข้อจำกัดคือข้อดีของการสัมภาษณ์ผู้สัมภาษณ์มีโอกาสได้ศึกษาสภาพการณ์

3.4) แบบสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นแบบบันทึกการสนทนากลุ่มกลุ่มผู้ปฏิบัติ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป เพื่อให้ได้ข้อมูลที่จะนำไปสู่การสร้างรูปแบบการประยุกต์ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการป้องกันโรคไข้เลือดออก

3.5) แบบประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) จัดทำการประชุมเชิงปฏิบัติการทั้ง 3 จังหวัด คือจังหวัดสุรินทร์, จังหวัดชัยภูมิ, จังหวัดมุกดาหาร เพื่อเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจให้แก่ผู้เข้ารับการประชุม ให้สามารถ แกไขข้อขัดข้องในการปฏิบัติการเกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ

1. ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการประยุกต์ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการป้องกันโรคไข้เลือดออกโดยเครือข่ายชุมชน ภาคอีสาน

2 นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องไปสร้างแบบคำถามเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจะกระทำควบคู่กันไประหว่างการออกภาคสนาม นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์แล้วเขียนบรรยายเชิงพรรณนาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพวิเคราะห์เปรียบเทียบกับทฤษฎีหรือข้อมูลทางวิชาการที่ผู้วิจัยได้ยกขึ้นมาเป็นแนวคิดหลักในการวิจัยครั้งนี้ นำมาวิเคราะห์ในลักษณะมองภาพรวมทั้งระบบ โดยอาศัยจุดหลักอยู่ที่การคิดเชิงระบบ โดยมองกิจกรรมในการป้องกันโรคไข้เลือดออกของชุมชน หลักหรือแนวคิดวิเคราะห์ได้อาศัยหลักการของการป้องกันควบคุมโรคไข้เลือดออก และอาศัยหลักการของแนวคิดทฤษฎีต่างๆเช่นแนวคิดเรื่องภูมิปัญญา,ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม,การมีส่วนร่วม,การดูแลตนเอง,ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม,ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม เป็นส่วนประกอบ โดยอาศัยข้อมูลจากการสังเกต การสัมภาษณ์ และการสำรวจจากเอกสารวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องและการสนทนากลุ่ม โดยแบ่งขั้นตอนการวิเคราะห์ดังนี้

1) การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytics Induction) เป็นการสร้างข้อสรุปเชิงนามธรรมขึ้นจากปรากฏการณ์การใช้ทฤษฎีและกรอบแนวคิดเป็นลักษณะกว้างๆ และปรับได้ตลอดเวลาใช้ตั้งแต่ก่อนเริ่มเก็บข้อมูล ระหว่างเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการสรุปข้อมูล ทั้งนี้เพื่อที่จะสร้างสมมติฐานซึ่งจะนำไปสู่การสรุปขึ้นชั่วคราวโดยอาศัยแนวคิดทฤษฎีอย่างมีประสิทธิภาพและมีทิศทางและต่อไปขั้นสุดท้ายคือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสรุป

2) การวิเคราะห์แบบนิรนัย (Hypo logical Analysis) เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการจำแนกข้อมูลเป็นชนิดๆโดยใช้กรอบดังนี้

(1) การกระทำ (Acts) ได้แก่เหตุการณ์ ปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในระหว่างที่ทำการศึกษาวิจัย

(2) กิจกรรม (Activities) เป็นกิจกรรมในการป้องกันโรคไข้เลือดออก เช่น การป้องกันยุงลายกัด, การกำจัดยุงลาย, การกำจัดลูกน้ำยุงลาย, การกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย

(3) ความสัมพันธ์ (Relationship) เช่นความเกี่ยวข้องของทุกภาคส่วนที่อยู่ในท้องถิ่นที่ทำการวิจัย

(4) การมีส่วนร่วมในกิจกรรม (Participation) ได้แก่ความผูกพันของบุคคลที่เข้าร่วมกิจกรรม ในการป้องกันควบคุมโรคไข้เลือดออก การปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์และเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนระหว่างทำกิจกรรม

(5) สภาพสังคม (Setting) สภาพแวดล้อมของชุมชนหรือสภาพการณ์ที่กำลังทำการศึกษาวิจัย

4. ผลการวิจัย

โรคไข้เลือดออก คือ โรคติดเชื้อซึ่งมีสาเหตุมาจาก ไวรัสเดงกี (Dengue Virus) โดยโรคไข้เลือดออกระบาดใหญ่ครั้งแรกที่ฟิลิปปินส์ ในปี พ.ศ. 2497 ในประเทศไทยระบาดครั้งแรกในปี พ.ศ. 2501 ที่กรุงเทพฯ จากนั้นได้แพร่กระจายไปทั่วประเทศโดยเฉพาะหัวเมืองใหญ่ ที่มีการคมนาคมสะดวก สถานการณ์ของโรคมีแนวโน้มสูงขึ้นโดยตลอด อาการของโรคนี้มีความคล้ายคลึงกับโรคไข้หวัดในช่วงแรก จึงทำให้ผู้ป่วยเข้าใจคลาดเคลื่อนได้ว่าตนเป็นเพียงโรคไข้หวัด และทำให้ไม่ได้รับการรักษาที่ถูกต้องในทันที เชื้อไวรัสเดงกี (Dengue Virus) ที่เป็นสาเหตุของโรคไข้เลือดออกสามารถมีชีวิตรอดและเพิ่มจำนวนภายในตัวของยุงลาย ยุงลายจึงเป็นพาหะของโรคไข้เลือดออก และกล่าวได้ว่าโรคไข้เลือดออกติดต่อกันจากคนสู่คน ยุงลายที่เป็นพาหะนี้มีชื่อว่า Aedes Aegypti ยุงชนิดนี้ออกหากินเวลากลางวัน ยุงจะกัดและดูดเลือดที่มีเชื้อไวรัสเดงกีจากผู้ที่กำลังป่วยเป็นไข้เลือดออก เมื่อยุงลายไปกัดคนใหม่ ก็จะถ่ายทอดเชื้อให้กับคนที่ถูกยุงกัดต่อไป ยุงชนิดนี้อาศัยอยู่ในเขตภูมิอากาศแบบร้อนชื้น ประเทศไทยจึงเป็นอีกบริเวณหนึ่งที่มีการระบาดของโรคนี้ค่อนข้างสูง โดยพบการระบาดมากที่สุดในฤดูฝน ช่วงอายุของคนที่เป็นโรคไข้เลือดออกมากที่สุดคือ คนอายุ 10-14 ปี รองลงมาคือ อายุ 15-24 ปี และ อายุ 5-9 ปี ตามลำดับ ส่วนช่วงอายุ 0-4 ปี และมากกว่า 25 ปี จนถึง 65 ปี เป็นช่วงอายุที่พบผู้ป่วยโรคไข้เลือดออกจำนวนน้อยที่สุด โรคไข้เลือดออกมีอาการและความรุนแรงของโรคหลายระดับตั้งแต่ไม่มีอาการหรือมีอาการเล็กน้อยไปจนถึงเกิดภาวะช็อกซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้ป่วยเสียชีวิต สถิติในปี พ.ศ. 2554 รายงานโดย พบว่า มีอัตราป่วย 107.02 และอัตราป่วยตาย 0.10 ซึ่งหมายความว่า ในประชากรทุก 100,000 คน จะมีผู้ที่ป่วยเป็นไข้เลือดออกได้ถึง 107.02 คน และมีผู้เสียชีวิตจากโรคนี้ 0.1 คน (กรมควบคุมโรค : เว็บไซต์) และรายงานสถานการณ์โรคไข้เลือดออกในปีนี้ ตั้งแต่ 1 ม.ค. – 8 ก.ค.57 มีผู้ป่วย

ใช้เลือดออกแล้ว 11,881 ราย เสียชีวิต 13 ราย กลุ่มอายุที่พบผู้ป่วยสูงสุด คือ อายุ 15-24 ปี 25% เสียชีวิต 13 ราย ส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มอายุ 15 – 24 ปี ภาคกลางพบผู้ป่วยสูงสุด 4,698 ราย เสียชีวิต 6 ราย รองลงมาภาคใต้ ป่วย 3,404 ราย เสียชีวิต 6 ราย ภาคเหนือ ป่วย 1,953 ราย เสียชีวิต 1 ราย และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ป่วย 1,826 ราย ไม่มีผู้เสียชีวิต ถึงแม้จำนวนผู้ป่วยจะลดลงจากปี 2556 ในช่วงเวลาเดียวกันถึง 80% ก็ยังวางใจไม่ได้เนื่องจากเป็นช่วงฤดูฝน ซึ่งมีการระบาดของโรคทุกปี อาการของโรคนี้น่าคล้ายคลึงกับโรคไข้หวัด มีอาการไข้ อ่อนเพลีย ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ แต่แตกต่างกันที่ ไข้จะสูงกว่ามาก โดยอาจมีไข้สูงกว่า 40 องศาเซลเซียส ผู้ป่วยจะมีหน้าแดง และปวดเมื่อยกล้ามเนื้อค่อนข้างมากกว่า หากทำการทดสอบโดยการรัดต้นแขนด้วย สายรัด (Tourniquet Test) จะพบจุดเลือดออก ผู้ป่วยอาจมีเลือดออกผิดปกติ เช่น เลือดกำเดาไหลเลือดออกตามไรฟัน หรืออาการเลือดออกผิดปกติอื่นๆ และในบางรายที่มีอาการรุนแรงมากๆ อาจพบอาการซึม เหงื่อออก มือเท้าเย็น ชีพจรเต้นเบาแต่เร็ว ปวดท้องโดยเฉพาะบริเวณใต้ชายโครงขวา ปัสสาวะลดลง อาจถึงกับช็อกและเสียชีวิตได้ โดยอาการนำของภาวะช็อกมักเริ่มจากการมีไข้ลดลง ดังนั้นหากพบว่าผู้ป่วยเริ่มมีไข้ลดลงตามด้วยอาการดังที่กล่าวมา ควรรีบแจ้งแพทย์หรือนำผู้ป่วยส่งโรงพยาบาลทันที อาการเหล่านี้จะเกิดอย่างรวดเร็ว ถ้าไม่ได้รับการรักษาทันทั่วที่จะทำให้ตายได้ ภายใน 24-48 ชั่วโมง ในเด็กที่ป่วยด้วยโรคไข้เลือดออก มักพบว่า มีอาการในระยะเริ่มต้นเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ซึ่งหากผู้ปกครองละเลยการพาผู้ป่วยไปรับการรักษาที่โรงพยาบาล ก็มีโอกาสที่ผู้ป่วยเด็กจะเสียชีวิต เนื่องจากการรักษาที่ล่าช้าได้ ดังนั้นผู้ปกครองจึงควรสงสัยไว้ก่อนว่าบุตรหลานที่มีอาการไข้สูงในฤดูฝนอาจเป็นโรคไข้เลือดออก และควรรีบพาบุตรหลานไปรับการรักษา

การป้องกันโรคไข้เลือดออก

การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม โดยโรคไข้เลือดออก สามารถแพร่ระบาดได้อย่างรวดเร็ว การป้องกันควบคุมโรคที่สำคัญ จึงต้องไม่ให้ยุงกัด โดยเฉพาะในผู้ป่วย โดยการลดจำนวนยุงตัวเต็มวัย และกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ ซึ่งจะต้องทำให้ครอบคลุม ทุกครัวเรือน ต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ตลอดทั้งปี การบริหารจัดการยุงลายตัวแก่และลูกน้ำ การป้องกันไม่ให้เป็นโรคโดยการควบคุมยุงลายให้มีจำนวนลดลงซึ่งทำได้โดยการควบคุมแหล่งเพาะพันธุ์ของยุงลายและการกำจัดยุงลายทั้งลูกน้ำและตัวเต็มวัย และป้องกันไม่ให้ยุงลายกัด ทั้งนี้การป้องกันทำได้ 3 ลักษณะ คือ

1. วิธีการกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย คือ สร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อลดจำนวนยุงตัวเต็มวัยและแหล่งเพาะพันธุ์ให้ได้มากที่สุด โดยมีข้อเสนอแนะสำหรับสถานศึกษา ได้แก่ ดำเนินการทำลายแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายในสถานศึกษา ทุก 7 วัน และการ ให้ความรู้และคำแนะนำ แก่แก่นักเรียนเกี่ยวกับ วงจรชีวิตของยุง การแพร่เชื้อ และวิธีป้องกัน โดยการจัดการและกำจัดลูกน้ำ ในชุมชนภาคอีสานกระทำดังนี้

1.1 ทางกายภาพ ได้แก่ การปิดภาชนะกักเก็บน้ำด้วยฝาปิดเพื่อป้องกันไม่ให้ยุงลายเข้าไปวางไข่ อาจจะใช้ผ้ามุ้ง ผ้ายางหรือพลาสติกปิดและมัดไว้ ภาชนะที่ยังไม่ใช้ประโยชน์ควรจะคว่ำมิให้รองรับน้ำ ปรับปรุงสิ่งแวดล้อมให้สะอาด สิ่งของเหลือใช้ เช่น กะลา กระป๋องคว่ำคว่ำหรือฝัง แก้วกันดอกไม้สดควรเปลี่ยนน้ำทุก 7 วัน วิธีการเหล่านี้ต้องทำอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องตลอดทั้งปี

1.2 ทางชีวภาพ คือ การปล่อยปลากินลูกน้ำลงในภาชนะเก็บกักน้ำ เช่น โอ่งตุ่ม 2-4 ตัว หมั่นดูแลอย่างน้อยสัปดาห์ละครั้ง วิธีนี้ง่ายประหยัดและปลอดภัย

1.3 ทางเคมี โดยใส่ทรายที่มีฟอสในภาชนะเก็บน้ำใช้ ควรใช้เฉพาะภาชนะที่ไม่สามารถปิด หรือใส่ปลากินลูกน้ำได้

2. วิธีการดยุงตัวเต็มวัย มีดังนี้

2.1 ใช้ไม้ตยุง ใช้น้ำผสมน้ำสบู่หรือผงซักฟอก ฉีดพ่นให้ถูกตัวยุง

2.2 การพ่นเคมีกำจัดยุงตัวเต็มวัย เป็นวิธีควบคุมยุงที่ให้ผลดี แต่ให้ผลระยะสั้น ราคาแพง ผู้ปฏิบัติต้องมีความรู้ เพราะเคมีภัณฑ์ อาจเป็นพิษต่อคนและสัตว์เลี้ยง จึงควรใช้เฉพาะเมื่อจำเป็น

3. การป้องกันยุงกัด โดยนอนในมุ้ง ทายากันยุง โดยใช้สมุนไพร พัดลมไถ่ยุง ใส่เสื้อให้มิดชิด หลีกเลี่ยงที่มีด ทิบ อับชื้น

การป้องกันการแพร่เชื้อจากผู้ป่วย

การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของเครือข่าย และชุมชนในการป้องกันควบคุมโรค โดยในภาคอีสานมีการพัฒนาเครือข่ายสร้างการมีส่วนร่วมของเครือข่ายชุมชนในการควบคุมโรคโดยการจัดทำรูปแบบพัฒนาตำบลต้นแบบ IVM (Integrated Vectors Management) การให้ชุมชนรวมกลุ่มเครือข่าย ค้นหาศักยภาพและภูมิปัญญาพื้นบ้านในท้องถิ่น ในการป้องกันไข้เลือดออกมีการดำเนินการดังนี้

1. พัฒนาศักยภาพชุมชนแบบเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน เทคนิคประชาคมและใช้บทสรุปของประชาคม ในการป้องกันควบคุมโรค

2. สนับสนุนการสร้างชุมชนเข้มแข็งโดยดำเนินการบ้านปลอดลูกน้ำยุงลายยั่งยืนโดยใช้การประกวดและการณรงค์เพื่อการกำจัดและทำลายแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายในระดับครัวเรือนโดยใช้มาตรการทางกายภาพ ชีวภาพ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

3. สนับสนุนกิจกรรมการป้องกันและควบคุมโรคในโรงเรียน โดยเฉพาะโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ โดยให้นักเรียนปฏิบัติกิจกรรมการกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายในโรงเรียน ชุมชน และบ้าน และฉีดพ่นเมื่อจำเป็นเท่านั้น เพื่อป้องกันความเป็นพิษต่อคนและสัตว์เลี้ยง ควรเลือกฉีดในเวลาที่มีคนอยู่น้อยที่สุดและฉีดพ่นลงในแหล่งที่คาดว่าจะมีแหล่งเพาะพันธุ์ยุง เช่น ท่อระบายน้ำ กระถางต้นไม้ เป็นต้น

การป้องกันรักษาไข้เลือดออก

เนื่องจากยังไม่มีการพัฒนาวัคซีนเชื้อไวรัสเดงกี (Dengue Virus) การรักษาโรคนี้จึงเป็นการรักษาตามอาการเป็นสำคัญ กล่าวคือมีการใช้ยาลดไข้ เช็ดตัว และการป้องกันภาวะช็อก ยาลดไข้ที่ใช้มีเพียงชนิดเดียว คือ ยาพาราเซตามอล (Paracetamol) ขนาดยาที่ใช้ในผู้ใหญ่คือ พาราเซตามอลชนิดเม็ดละ 500 มิลลิกรัม รับประทานครั้งละ 1-2 เม็ด ทุก 4-6 ชั่วโมง โดยไม่ควรรับประทานเกินวันละ 8 เม็ด (4 กรัม) ส่วนขนาดยาที่ใช้ในเด็กคือ พาราเซตามอลชนิดน้ำ 10-15 มิลลิกรัมต่อน้ำหนักตัว 1 กิโลกรัมต่อครั้ง ทุก 4-6 ชั่วโมง โดยไม่ควรรับประทานเกินวันละ 5 ครั้ง หรือ 2.6 กรัม

ยาพาราเซตามอลนี้เป็นยารับประทานตามอาการ ดังนั้น หากไม่มีไข้ก็สามารถหยุดยาได้ทันที ผลิตรกัณฑ์พาราเซตามอลชนิดน้ำสำหรับเด็กมีจำหน่ายในหลายความแรงได้แก่ 120 มิลลิกรัมต่อ 1 ซ้อนชา (1 ซ้อนชา เท่ากับ 5 มิลลิกรัม), 250 มิลลิกรัมต่อ 1 ซ้อนชา, และ 60 มิลลิกรัมต่อ 0.6 มิลลิกรัม ส่วนใหญ่เป็นยาน้ำเชื่อมที่ต้องรินใส่ช้อนเพื่อป้อนเด็ก ในกรณีทารก การป้อนยาทำได้ค่อนข้างยากจึงมีผลิตรกัณฑ์ยาที่ทำจำหน่ายโดยบรรจุในขวดพร้อมหลอดหยด เวลาใช้ก็เพียงแค่ใช้หลอดหยดดูดยาออกจากขวดและนำไปป้อนเด็กได้เลย ด้วยเหตุที่ผลิตรกัณฑ์พาราเซตามอลชนิดน้ำสำหรับเด็กมีหลายความแรงจึงควรอ่านฉลากและวิธีใช้ให้ดีก่อนนำไปป้อนเด็ก กล่าวคือ หากเด็กหนัก 10 กิโลกรัม และมีน้ำหนักความแรง 120 มิลลิกรัมต่อ 1 ซ้อนชา ก็ควรป้อนยาเด็กครึ่งละ 1 ซ้อนชาหรือ 5 มิลลิกรัม และป้อนซ้ำได้ทุก 4-6 ชั่วโมงแต่ไม่ควรป้อนยาเกินวันละ 5 ครั้ง หากไม่มีไข้ก็สามารถหยุดยาได้ทันที

แอสไพรินและไอบูโพรเฟน เป็นยาลดไข้เช่นกัน แต่ยาทั้งสองชนิดนี้ห้ามนำมาใช้ในโรคไข้เลือดออก เนื่องจากยาทั้งสองชนิดนี้จะยิ่งส่งเสริมการเกิดภาวะเลือดออกผิดปกติจนอาจเกิดอันตรายต่อผู้ป่วยได้ ในส่วนการป้องกันภาวะช็อกนั้น กระทำได้โดยการชดเชยน้ำให้ร่างกายเพื่อไม่ให้ปริมาตรเลือดลดลงจนทำให้ความดันโลหิตตก แพทย์จะพิจารณาให้สารน้ำตามความรุนแรงของอาการ โดยอาจให้ผู้ป่วยดื่มเพียงสารละลายเกลือแร่ โอ อาร์ เอส หรือผู้ป่วยบางรายอาจได้รับน้ำเกลือเข้าทางหลอดเลือดดำ ในกรณีที่ผู้ป่วยเกิดภาวะเลือดออกผิดปกติจนเกิดภาวะเสียเลือดอาจต้องได้รับเลือดเพิ่มเติม อย่างไรก็ตามจะต้องเฝ้าระวังภาวะช็อกดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้นเนื่องจากภาวะนี้มีความอันตรายต่อชีวิตของผู้ป่วยเป็นอย่างมาก **ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการควบคุมลูกน้ำยุงลาย เพื่อป้องกันโรคไข้เลือดออกในภาคอีสาน** การควบคุมลูกน้ำของประชาชนในพื้นที่ตำบลกระเบื้องที่ชุมชนได้คิดค้นวิธีการต่างๆด้วยตนเองและสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นปฏิบัติต่อกันมาเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้าน**พอจะรวบรวมได้ดังนี้** ภูมิปัญญาท้องถิ่น 14 นวัตกรรม ที่น่าสนใจ ได้แก่

1. การใช้มะกรูดบดผิวใส่ลงในภาชนะขังน้ำ 1 ลูกต่อพื้นที่น้ำ 40 ตารางนิ้ว ป้องกันได้ 2 วัน
2. ใช้ปูนแดงปั้นขนาดเท่าลูกปิงปอง ตากให้แห้ง 3 วัน ใช้ 1 ก้อนใส่ในโอ่งมังกร 1 ใบ ป้องกันได้ 3 เดือน
3. ใช้อิฐมอญเผาร้อนจนอิฐเป็นสีแดง ใช้คีมคีบใส่ในโอ่ง 1 ก้อนต่อ 1 โอ่ง ป้องกันได้ 1 เดือน
4. ทำกากน้ำคุดกำจัดลูกน้ำและตัวมอออกจากภาชนะ ป้องกันได้ 7 วัน
5. ปลอ่ยปลาหางนกยูงในภาชนะที่มีน้ำขัง
6. การใช้ตาข่ายไนล่อน หรือผ้าขาวบางมาปิดปากโอ่งรัดด้วยเชือก ป้องกันไม่ให้ยุงลายมาวางไข่
7. ใช้สวิงช้อนลูกน้ำในภาชนะที่มีน้ำขัง ป้องกันได้ 7 วัน
8. โรยผงซักฟอกในภาชนะที่มีน้ำขัง เช่น จานรองกระถางต้นไม้ ยางรถยนต์ ใช้ประมาณ 1 ซ้อนแกต่อปริมาณน้ำไม่เกิน 2 ลิตร ป้องกันได้ 1 เดือน

9. ใช้เกลือแกง 1 ช้อนชา ในแหล่งน้ำขนาดเล็ก เช่น จานรองขาตู้กับข้าว จนกว่าจะพบลูกน้ำจึงเติมเกลืออีกครั้ง
10. นำถุงใส่ตะไคร้หอมวางบริเวณที่อับ เช่น ตู้เสื้อผ้า ห้องน้ำ จะไล่ยุงไม่ให้มารบกวนได้
11. ปีบดักยุง โดยใช้ปืบนมปังเปิดฝาใส่ผ้าสีทึบหรือถุงเท้า ยุงจะเข้าไปตอนกลางคืนตอนเช้าเอาปืบไปตากแดด 2 ชั่วโมงเพื่อฆ่ายุง
12. ใช้น้ำยาล้างจานผสมน้ำหนึ่งกระบอก ฉีดไปตามมุมบ้านจะช่วยลดจำนวนยุงลายในบ้าน
13. ใช้น้ำยาล้างจานทำให้ตัวจานพลาสติกสำหรับใช้โอบจับยุงที่บินมากวนใกล้ๆ ตัว ยุงจะถูกจับตายอยู่บนจาน
14. การร่วมมือกันของชุมชนทุกภาคส่วนในการค้นหาแหล่งเพาะพันธุ์ยุงแล้วจัดการทำลายเพื่อไม่ให้มีลูกน้ำได้

5. อภิปรายผล

การศึกษาเรื่อง “การประยุกต์ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการป้องกันโรคไข้เลือดออกโดยเครือข่ายชุมชน ภาคอีสาน ผู้วิจัยอภิปรายผลการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

ในอดีตการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการป้องกันโรคไข้เลือดออกโดยเครือข่ายชุมชน ภาคอีสาน มีการใช้ภูมิปัญญาที่สั่งสมมาจากอดีตและยังนำมาใช้ได้ในปัจจุบันเพราะเป็นการกำจัดโดยไม่ใช้สารพิษหรือสารเคมีกำจัด เพราะจะเป็นพิษต่อสิ่งแวดล้อม มนุษย์และสัตว์เลี้ยง และพบว่าการป้องกันยุงลายกัตทั้ง 3 จังหวัด มีการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการป้องกันโรคไข้เลือดออกโดยเครือข่ายชุมชน ที่มีความเหมือนกันและแตกต่างกันคือเครือข่ายชุมชน เช่น ประชาชน โรงเรียน ผู้นำชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) ทุกเครือข่ายได้ร่วมมือกัน ตามความสามารถของบุคลากรในเครือข่ายมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และที่สำคัญทุกเครือข่ายได้ประชุมร่วมกันช่วยกันค้นหาปัญหาการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการป้องกันโรคไข้เลือดออกในชุมชนอย่างมีระบบขั้นตอนในการดำเนินงาน ทั้งการสำรวจค้นหาปัญหาการประชุมปรึกษาแสดงความคิดเห็น หาแนวทางแก้ไขปัญหาการสรุปปัญหาและมีแนวทางปฏิบัติยอมรับในมติของที่ประชุมร่วมกัน แล้วแบ่งหน้าที่กันปฏิบัติตามความสามารถและศักยภาพของตนเอง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) จะอยู่ในส่วนของการสนับสนุนด้านงบประมาณ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural-Functional Theory) ที่ ทรงคุณ จันทจร (2553 : 17-19) แรดคลิฟฟ์-บราวน์ (A.R. Radcliffe-Brown) ที่กล่าวไว้ว่า “ในสังคมหนึ่ง ๆ ประกอบด้วยโครงสร้างและกิจกรรมต่างๆ โครงสร้างทางสังคมคือแบบแผนที่อยู่ได้นานโดยประชาชนมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันและสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมโครงสร้างจะได้มาจากการกระทำระหว่างกันทางสังคมจากบรรทัดฐานและกฎเกณฑ์ต่างๆ ของกิจกรรมทฤษฎีนี้ จะเน้นการทำความเข้าใจกับการคงอยู่และการสืบเนื่องของโครงสร้างและเสถียรภาพทางสังคม

การใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการป้องกันโรคไข้เลือดออกโดยเครือข่ายชุมชน ภาคอีสาน ควรเริ่มในชุมชนก่อน โดยสร้างความเข้าใจให้ความรู้แก่ชุมชน เริ่มจากการดูแลเด็กเล็กควรให้นอน ในอุ้งผ้าหรือเปลผู้ดูแลจะเฝ้าตลอดเวลาจนกว่าเด็กจะตื่นเพื่อป้องกันยุงลายกัด ที่ศูนย์พัฒนาเด็ก เล็กครูที่เลี้ยงจะให้เด็กอยู่ในห้องที่มีมิดชิดมีพัดลมพัดไล่ยุงเมื่อมีกิจกรรมภายนอกห้องจะให้เด็กมี กิจกรรมหรือเล่นในที่โล่งแจ้งมีลมพัดผ่านสะดวกที่โรงเรียนเด็กนักเรียนจะมีห้องมุ้งลวดกันยุงลายกัด ประชาชนจะสวมใส่เสื้อผ้าอย่างมิดชิดไม่สวมเสื้อผ้าชุดทำงานที่ใช้สีดำหรือทึบและไม่สวมเสื้อผ้าที่ใช้ แล้ว และจะทำความสะอาดร่างกายอยู่เสมอประชาชนจะปลูกพืชสมุนไพรไว้ในบริเวณบ้านและที่ โรงเรียน นั่งทำงานที่บ้านมีพัดลมเป่าเพื่อให้อากาศถ่ายเทสะดวกมีการปลูกต้นไม้ไล่ยุงเช่นต้นตะ ไร้หอมปลูกต้นไม้กินแมลงไว้รอบบริเวณบ้านและที่ทำงานสถานที่ราชการ ในการกำจัดยุงลายจะ ใช้น้ำผสมน้ำยาล้างจานใส่ในกระบอกฉีดมือบีบพ่นใส่ยุงการกำจัดที่อยู่ของยุงมีการทำความสะอาด สิ่งแวดล้อมและปรับภูมิทัศน์ให้สะอาดอยู่เสมอที่สถานประกอบการใช้พัดลมเป่าแล้วนำถุงผ้าสีดำที่มี ลักษณะบางให้พัดลมเป่าใส่ พัดลมจะดูดยุงลายเข้าไปใช้ปีที่มิดชิดแล้วใส่ถุงเท้าสีดำที่ใช้แล้วใส่ลง ไปในปีที่เพื่อล่อให้ยุงบินเข้ามาติดกับ ที่บ้านหรือที่ทำงานจะปิดฝาภาชนะเก็บน้ำให้สนิทกันยุงลาย วางไข่และ ใส่ปลาพื้นบ้านซึ่งเป็นปลาที่กินลูกน้ำลงในภาชนะเก็บน้ำและอ่างในห้องน้ำในห้องสุขา และอ่างล้างเท้าทั้งที่บ้านและเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับการกำจัดขยะจะกำจัดขยะให้ถูกวิธีตลอดเวลา เครือข่ายอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านจะค้นหาทำลายวัสดุที่ขังน้ำได้ในสถานพยาบาลใน ชุมชนและทุกครัวเรือน จุดยากันยุงที่ทำจากพืชสมุนไพรเพื่อไม่เป็นอันตรายต่อมนุษย์ ใช้น้ำหมัก เมล็ดสะเดาแล้วนำน้ำหมักมาผสมน้ำพ่นใส่ตัวยุงเพื่อลดการใช้สารเคมี ประชาชนจะใช้เครื่องดักจับ ยุงไฟฟ้าและใช้เครื่องช็อตยุงไฟฟ้าที่ซื้อจากตลาดวางไว้ที่บ้านและศาลาวัดใส่ผลไม้กรดลงในภาชนะ ในห้องสุขาในอ่างล้างเท้าถ่ายเทน้ำในภาชนะ และขัดถูภายในให้สะอาดทำระบบประปาในชุมชนให้ ใช้ได้ดีอยู่เสมอ มีการจัดอบรมการกำจัดขยะที่ถูกวิธีแก่ประชาชนทั่วไป ที่โรงเรียนที่บ้านและที่ ทำงานจะป้องกันยุงลายกัดด้วยการใช้ใบตะไคร้หอมวางไว้หลังห้องใช้น้ำกลั่นตะไคร้หอมหยดใส่ ในถังซักผ้าทำให้เสื้อผ้ามีกลิ่นของตะไคร้หอมยุงได้กลิ่นจะบินหนีไปประชาชนทั่วไปจะไม่นำเสื้อผ้า บาตรราวพับถมกันเพราะยุงจะมาเกาะพักอาศัย อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) และ นักเรียนมีระบบรายงานการกำจัดลูกน้ำทุกสัปดาห์และมีการตรวจสอบความถูกต้องซึ่งกันและกัน ประชาชนจะปิดฝาภาชนะให้สนิทนานเกิน 53 วันเพราะอายุของลูกน้ำยุงลายและอายุของยุงลาย รวมกันแล้วไม่เกิน 53 วัน จึงเป็นการกำจัดทั้งสองอย่าง ประชาชนจะนำขยะมาใช้ประโยชน์เช่นนำ ยางรถยนต์เก่ามาทำเป็นกระถางปลูกต้นไม้หรือทำถังขยะ

การค้นพบครั้งนี้ทำให้ทราบว่าผู้สูงอายุมีภูมิปัญญามาตั้งแต่สมัยโบราณ โดยได้คำนึงถึง การสร้างบ้านให้มีได้สูงเพื่อให้ลมพัดผ่านสะดวกเพื่อไล่ยุงลาย และผสมผสานกับการใช้สมุนไพร พื้นบ้านให้เกิดประโยชน์โดยการดัดแปลงการใช้วัสดุท่อเสื่อที่เมื่อก่อนใช้ต้มนกแล้วเปลี่ยนมาใช้ต้ นตะไคร้หอมแทนซึ่งมีกลิ่นไล่ยุงได้ สอดคล้องกับ แนวคิดการประยุกต์ (Application) การประยุกต์ หมายถึง ความสามารถในการนำบางสิ่งมาปรับใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับ บริบท สภาพแวดล้อม และเวลาในขณะนั้น เพื่อบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ การประยุกต์อาจทำให้

เกิดการใช้ประโยชน์ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างเต็มศักยภาพ ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ โดยทิศทางใหม่ ทั้งนี้อาจไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งใหม่ทั้งหมด แต่เป็นการพยายามคิด เพื่อหาทางใช้ประโยชน์ของสิ่งที่มีอยู่มากกว่าเดิม เพื่อใช้อย่างคุ้มค่ามากที่สุดการคิดเชิงประยุกต์อาจเข้าไปมีบทบาทสำคัญต่อการคิดสร้างสรรค์ โดยในขั้นแรกของการคิดสร้างสรรค์มักจะเริ่มต้นด้วย การระดมความคิดใหม่ๆ ที่หลากหลาย เน้นปริมาณความคิดมากกว่าคุณภาพ ความคิดใหม่ที่เกิดขึ้นมาได้ นั้นอาจจะมี ความคิด ในเรื่องของ การนำของ สิ่งหนึ่ง มารวมกับอีกสิ่งหนึ่ง เพื่อให้เป็น สิ่งใหม่ ที่ตอบสนองวัตถุประสงค์นั้นได้เช่น ผลิตเป็นสินค้าใหม่ที่นำ จะจำหน่ายได้ แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยวิธีการที่แปลกใหม่

การปฏิบัติกิจกรรมการกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายครั้งนี้ต้องได้รับความร่วมมือจากเครือข่ายชุมชนในทุกเครือข่าย เพราะผู้ป่วยโรคไข้เลือดออกจะต้องพักอยู่ที่สองที่ คือ ที่โรงพยาบาลและที่บ้านดังนั้นเพื่อความปลอดภัยของประชาชนเครือข่ายต้องร่วมมือกัน สอดคล้องกับ แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน (Participation) การมีส่วนร่วมของ ตามพจนานุกรมอังกฤษ ฉบับอ็อกฟอร์ด ได้ให้คำนิยามไว้ว่า “เป็นการมีส่วนร่วม (ร่วมกับคนอื่น) ในการกระทำการบางอย่างหรือบางเรื่อง” คำว่า การมีส่วนร่วม โดยมากมักจะใช้ในความหมายตรงข้ามกับคำว่า “การเมินเฉย (Apathy)” ฉะนั้น คำว่า การมีส่วนร่วมตามความหมายข้างต้น จึงหมายถึง การที่บุคคลกระทำการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือในประเด็นที่บุคคลนั้นสนใจ ไม่ว่าเขาจะได้ปฏิบัติการเพื่อแสดงถึงความสนใจอย่างจริงจังหรือไม่ก็ตาม และไม่จำเป็นที่บุคคลนั้นจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้นโดยตรงก็ได้ แต่การมีทัศนคติ ความคิดเห็น ความสนใจ ห่วงใย ก็เพียงพอแล้วที่จะเรียกว่าเป็นการมีส่วนร่วมได้ และยังได้ให้คำจำกัดความของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า “การมีส่วนร่วมของประชาชน” หมายถึง การที่กลุ่มประชาชน หรือขบวนการที่สมาชิกของชุมชนที่กระทำการออกมาในลักษณะของการทำงานร่วมกัน ที่จะแสดงให้เห็นถึงความต้องการร่วม ความสนใจร่วม มีความต้องการที่จะบรรลุถึงเป้าหมายร่วมทางเศรษฐกิจและสังคมหรือการเมือง หรือการดำเนินการร่วมกันเพื่อให้เกิดอิทธิพลต่อรองอำนาจ มติชน ไม่ว่าจะเป็ทางตรงหรือทางอ้อม หรือการดำเนินการเพื่อให้เกิดอิทธิพลต่อรองอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ การปรับปรุงสภาพทางสังคมในกลุ่มชุมชน

6. ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย เรื่องการประยุกต์ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการป้องกันโรคไข้เลือดออกโดยเครือข่ายชุมชน ภาคอีสาน ผู้วิจัยขอเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการป้องกันโรคไข้เลือดออกโดยเครือข่ายชุมชน ภาคอีสาน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ควรอนุมัติสนับสนุนโครงการต่างๆที่ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการป้องกันโรคไข้เลือดออก ที่เป็นรูปธรรมมากกว่าเดิม

1.2 การใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการป้องกันโรคไข้เลือดออก ควรจัดทำแผนประจำปีและแผนพัฒนาระยะยาว มีการแต่งตั้งคณะทำงานเพื่อติดตามผลโครงการ

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. การใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการป้องกันโรคไข้เลือดออกทำให้เพิ่มมูลค่าของสินค้าหน่วยงานที่ดูแลทางด้านวัฒนธรรมด้านการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านควรให้ความสนใจแก้ปัญหาอย่างจริงจัง หน่วยงานภาครัฐและเอกชนควรช่วยกันรณรงค์การอนุรักษ์สืบสานประเพณีและภูมิปัญญาพื้นบ้านของชาวอีสานให้สืบเนื่องต่อไป

2. หน่วยงานภาครัฐและเอกชนและเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ควรนำผลการวิจัยนี้ไปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการจัดทำแผนการป้องกันโรคไข้เลือดออกในระดับตำบลและหมู่บ้าน เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์วัฒนธรรมการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน คิดหาแนวทางแก้ปัญหา ร่วมกัน การปฏิบัติ จนถึงร่วมรับผิดชอบร่วมรับผลประโยชน์ และมีบทบาทหน้าที่ที่ต่างกันในการประสานงาน สนับสนุนงบประมาณ สนับสนุนด้านวิชาการ เพื่อผลักดันให้การใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการป้องกันโรคไข้เลือดออกโดยเครือข่ายชุมชน ได้บรรลุตามจุดประสงค์ เครือข่ายที่เกี่ยวข้องมีองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.), โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.), โรงเรียน, อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ผู้นำชุมชน

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ผลการวิจัย เรื่องการประยุกต์ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการป้องกันโรคไข้เลือดออกโดยเครือข่ายชุมชน ภาคอีสาน ผู้วิจัยขอเสนอแนะในส่วนที่สามารถจะต่อยอดจากงาน วิจัยฉบับนี้ได้ ดังนี้

1 ควรส่งเสริมการทำวิจัยเรื่อง การป้องกันยุงลายกัด การกำจัดยุงลาย การกำจัดลูกน้ำ ยุงลาย การกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย

2. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการประยุกต์ภูมิปัญญาให้เป็นมูลค่าเพิ่มได้อย่างไร มีผลต่อเศรษฐกิจชุมชนอย่างไร

3. ควรส่งเสริมให้มีการวิจัยในเชิงอนุรักษ์ภูมิปัญญาพื้นบ้านของไทย โดยขับเคลื่อนโครงการให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

References

- Boondham Jitanant. (2536). Research in Social Sciences. Banmngkok: Training Promotion Printing House.
- Kamolporn Kalyanamitra. (2560). Sufficiency Economy : A Guiding Light Towards Sustainable Development In Bansapanpak Community. *MCU Journal of Social Sciences*, 6(1), 197-208.

- Passakorn Sanguernchart. (2552). *Community Participation in Dengue Prevention*
- Pratoomtip Hormklin. (2551). *Measurement and Control of Dengue by Health Volunteers at Yangtalad Sub-District Municipality. Yangtalad District. Kalasin Province* (Master of Public Administration Thesis) Khonkaen: Khonkaen Univerwity.
- Somsak Sripakdee. (2554). *Relations between Climate Change and Dengue Epidemics* (Doctor of Philosophy Thesis). Mahasarakam: Mahasarakam University.
- Songkun Chantajorn. (2553). *Theory of Culture and Society*. Mahasarakam: Mahasarakam University.
- Sontaya Polsri. (2500). *Community Development Learning Network. 2nd edition*. Bangkok: Odien Store
- Ta-uten District. Nakornpanom Province* (Master of Education Thesis). Mahasarakam: Mahasarakam Univesity.

